

Flexió nominal:

- Substantius de la 3a declinació:
  - parisíl·labs o de tema en i
  - falsos imparisíl·labs o imparisíl·labs d'antic tema en i
- Els numerals

Flexió verbal:

- Plusquamperfet d'indicatiu
- Futur perfet
  - de la conjugació regular
  - del verb *sum*

Sintaxi

- Les oracions d'infinitiu

FLEXIÓ NOMINAL

- **Substantius de la 3a declinació:**
  - **parisíl·labs o de tema en i**
  - **imparisíl·labs d'antic tema en i (o falsos imparisíl·labs)**

En oposició als substantius de tema en consonant,

un ampli grup de noms que es caracteritza per la varietat considerable que ofereixen en les seves terminacions

- de nominatiu i de vocatiu singular els de gènere masculí i femení (entre d'altres, *...bs, ...ps, ...s, ...l, ...r, ...o*) - [I]

- de nominatiu, vocatiu i acusatiu singular els de gènere neutre (entre d'altres, *...us, ...men, ...ma*) - [II]

en la tercera declinació els substantius de tema en ..i presenten un número limitat de terminacions

- en el nominatiu i vocatiu singular els de gènere masculí i femení: *...is, ...es, ...er* - [III]

- en el nominatiu, vocatiu i acusatiu singular els de gènere neutre: *...e, ...al, ...ar* - [IV]

tal com es reflecteix en el quadre següent:

imparisíl·labs	
Tema en consonant	
m / f	n

parisíl·labs i <i>falsos</i> imparisíl·labs	
Tema en <i>...i</i>	
m / f	n

nom sg
voc sg
ac sg
gen sg
dat sg
abl sg

[I]	[II]
[I]	[II]
...em	[II]
...is	...is
...i	...i
...e	...e

...is / ..es / ...er	...e / ...al / ...ar
...is / ..es / ...er	...e / ...al / ...ar
...em	...e / ...al / ...ar
...is	...is
...i	...i
...i / ...e	...i

nom pl
voc pl
ac pl
gen pl
dat pl
abl pl

...es	...a
...es	...a
...es	...a
...um	...um
...ibus	...ibus
...ibus	...ibus

...es	...ia
...es	...ia
...es	...ia
...ium	...ium
...ibus	...ibus
...ibus	...ibus

Deixant de banda això, i com es pot veure també en el quadre anterior, les diferències entre les terminacions d'un i altre grups, substantius de tema en consonant i substantius de tema en *...i*, es limiten a uns pocs casos:

- el nominatiu, vocatiu i genitiu plural dels substantius de gènere neutre, que
  - en els de tema en consonant és *...a*
  - en els de tema en *...i* és *...ia*
- el genitiu plural dels substantius tant de gènere masculí o femení com de gènere neutre, que
  - en els de tema en consonant és *...um*
  - en els de tema en *...i* és *...ium*
- l'ablatiu singular dels substantius de gènere neutre
  - en els de tema en consonant és *...e*
  - en els de tema en *...i* és *...i*
- l'ablatiu singular dels substantius de gènere masculí o femení
  - en els de tema en consonant és *...e*
  - en els de tema en *...i* pot ser *...i* o *...e*

A més d'això, una altra diferència entre els substantius de tema en consonant i els substantius de tema en ...i es troba en el fet que mentre

els substantius de tema en consonant

són sempre imparisíl·labs,

és a dir, tenen un nombre diferent de síl·labes (*impar* significa 'desigual') en el nominatiu singular i en el genitiu singular

(el qual té una síl·laba més que el nominatiu, llevat d'alguna excepció, com ara *iter itineris*: camí o viatge);

per exemple:	<i>uox uocis</i> (f): veu	: nominatiu singular: <i>uox</i> , genitiu singular: <i>uo / cis</i>
	<i>consul -ulis</i> (m): cònsol	: nominatiu singular: <i>con / sul</i> , genitiu singular: <i>con / su / lis</i>
	<i>ciuitas -atis</i> (f): ciutat	: nominatiu singular: <i>ci / ui / tas</i> , genitiu singular: <i>ci / ui / ta / tis</i>

el substantius de tema en ...i

són o bé parisíl·labs, és a dir, tenen el mateix nombre de síl·labes (*par* significa 'igual') en el nominatiu singular i en el genitiu singular;

per exemple:	<i>nubes -is</i> (f): núvol	: nominatiu singular: <i>nu / bes</i> , genitiu singular: <i>nu / bis</i>
	<i>hostis -is</i> (m): enemic	: nominatiu singular: <i>hos / tis</i> , genitiu singular: <i>hos / tis</i>
	<i>mare -is</i> (n): mar	: nominatiu singular: <i>ma / re</i> , genitiu singular: <i>ma / ris</i>

o bé imparisíl·labs, anomenats aquests també falsos imparisíl·labs o antics parisíl·labs

perquè són el resultat d'una transformació fonètica

en virtut de la qual van passar de ser parisíl·labs a semblar imparisíl·labs,

la qual cosa passa

- en els substantius de gènere neutre amb nominatiu, vocatiu i acusatiu singular acabats en *...al* i en *...ar*, que originàriament tenien aquests tres casos acabats en *...ali* i *...ari*, terminacions aquestes que consistien en la unió de l'arrel acabada en *...i* i l'anomenat *morfema zero* –simbolizat Ø–, (o el que és el mateix, que consistien en l'arrel mateixa del substantiu sense l'afegiment de cap desinència):

nom / voc / ac sg	<i>anim<u>a</u>l</i> < <i>animali</i> -Ø	nom / voc / ac sg	<i>calcar<u>a</u></i> < <i>calcari</i> -Ø
gen sg	<i>anim<u>a</u>lis</i> = <i>animali</i> -s	gen sg	<i>calcar<u>a</u>ris</i> = <i>calcari</i> -s

1

---

¹ Per la seva banda, els substantius de gènere neutre amb nominatiu, vocatiu i acusatiu singulars acabats en *...e* també tenien originàriament aquests casos acabats en *...i* (terminació aquesta que consistia igualment en la unió de l'arrel acabada en *...i* i l'anomenat *morfema zero*), però van patir una altra evolució fonètica en virtut de la qual aquest so final de l'arrel va canviar de *...i* a *...e*:

nom / voc / ac sg	<i>mar<u>e</u></i> < <i>mari</i> -Ø
gen sg	<i>mar<u>e</u>ris</i> = <i>mari</i> -s

- en els substantius de gènere masculí femení de nominatiu i vocatiu singulars acabats en ...s o en ...x i amb dues consonants davant la terminació ...is del genitiu, que originàriament tenien aquells dos casos acabats en ...is, (de manera que nominatiu, vocatiu i genitiu singulars resultaven iguals, com passa amb els substantius parisíl·labs d'enunciat ...is -is, p.e. *hostis -is*):

nom / voc sg	<i>urb<u>s</u> < urbi-s</i>	nom / voc sg	<i>arc<u>x</u> < arci-s</i>
gen sg	<i>urb<u>is</u> = urbi-s</i>	gen sg	<i>arc<u>is</u> = arci-s</i>

2

² Una transformació fonètica equiparable es va produir amb uns pocs substantius també de tema en ...i originàriament però sense dues consonants davant la terminació ...is del genitiu (seguint l'evolució ...s < ...ss < ...ts < ...tis):

nom / voc sg	<i>co<u>s</u> < coti-s</i>	<i>do<u>s</u> < doti-s</i>	<i>li<u>s</u> < liti-s</i>
gen sg	<i>co<u>tis</u> = coti-s</i>	<i>do<u>tis</u> = doti-s</i>	<i>li<u>tis</u> = liti-s</i>
	(f) pedra d'esmolar	(f) dot	(f) litigi

Pel que fa als noms de gènere masculí o femení i de nominatiu i vocatiu singulars acabats en ...er, es tracta de només quatre substantius que originbà`priamnet tenien a wuest dso casos acabats en ...ris i que van patir una altra evolució fonètica en virutu de la qual aquest síl·laba final va passar a ...er (seguint l'evolució ...er < ...err < ...ers < ...^ers < ...rs < ...ris):

nom / voc sg	<i>imber</i> < <i>imbri-s</i>	<i>linter</i> < <i>lintri-s</i>	<i>uenter</i> < <i>uentr-is</i>	<i>uter</i> < <i>utri-s</i>
gen sg	<i>imbris</i> = <i>imbri-s</i>	<i>lintris</i> = <i>lintri-s</i>	<i>uentris</i> = <i>uentr-is</i>	<i>utris</i> = <i>utr-is</i>
	(m) pluja	(f) barca	(m) ventre	(m) odre, bot

Pel que fa als noms de gènere masculí o femení i de nominatiu i vocatiu singulars acabats en ...es, es tracta de només de substantius que en un princiupi presentaven una arrel acabda en ..e

i que van adaptar la seva flexió al paradigma morfològic que proporcionaven el substantius (més abundants) d'arrel en ...i.

nom / voc sg	<i>nubes</i> = <i>nube-s</i>	<i>caedes</i> = <i>caede-s</i>	<i>clades</i> = <i>clade-s</i>
gen sg	<i>nubis</i> ← <i>nube-s</i>	<i>caedis</i> ← <i>caede-s</i>	<i>cladis</i> ← <i>clade-s</i>
	(f) núvol	(f) matança	(f) derrota

Observacions

La terminació de l'ablatiu singular

- sempre és *...i*

en els substantius de gènere neutre,

sempre de nominatiu acabat en *...al* o en *...ar* o en *...e*

en els substantius de gènere masculí o femení i que siguin falsos imparisíl·labs (o antics parasíl·labs),

els quals es poden reconèixer per aquestes dues característiques:

- sempre tenen el nominatiu acabat en la consonant doble *...x* o en la consonant *...s* precedida d'una altra consonant,
- sempre presenten dues consonants abans de la terminació *...is* del genitiu singular

- pot ser *...i* o *...e* indistintament en la resta de tipus,

és a dir, en els substantius parisíl·labs, i de gènere masculí o femení, i de nominatiu i vocatiu singulars acabats en *...is*, *...es* o *...er*.

Les terminacions d'acusatiu singular i acusatiu plural

eren originàriament *...im* i *...is*

i van passar a *...em* i *...es*

en raó de la tendència genaralitzadora de la llengua, que –com va passar amb la terminació de l'ablatiu singular– va conferir als substantius de tema en *...i* una característica del susbtantius molt més abundants de tema en consonant. No obstant , la terminació *...im* pot trobar-se de vegades en els textos, si bé només per als substantius de nominatiu acabat en *...is*.

La terminació de genitiu,

en principi sempre ...*ium*,

- és ...*um* per al substantius

canis -is (m): 'gos'

iuuenis -is (m/f): 'el jove / la jove' (però ...*ium* aquest nom es fa servir com a adjectiu)

- pot ser ...*ium* o ...*um* per als substantius

apis -is (f): abella

mensis -is (m): mes

sedes -is (f): seient; seu

uates -is (m): poeta; endeví

El substantiu *uis uis* (f): : 'força'

presenta la declinació següent:

nom sg	<i>uis</i>	nom pl	<i>uires</i>
voc sg	[inusitat]	voc pl	<i>uires</i>
ac sg	<i>uim</i>	ac pl	<i>uires</i>
gen sg	[inusitat]	gen pl	<i>uirium</i>
dat sg	[inusitat]	dat pl	<i>uiribus</i>
abl sg	<i>ui</i>	abl pl	<i>uiribus</i>

El nom del déu Júpiter

era, pròpiament, *Iouis Iouis*, però el fet que el nominatiu i el vocatiu singulars s'utilitzessin, sovint, en les invocacions o pregàries adreçades al déu, i acompanyats de l'epítet *pater* provocà la fusió o crasi del sintagma *Iouis pater* en la forma *Iuppiter*, que ben aviat passà a funcionar com a nominatiu i vocatiu singulars. Pel que fa a la resta dels casos, va mantenir la flexió que li era pròpia:

nom sg	<i>Iuppiter</i>	< <i>Iouis pater</i>
voc sg	<i>Iuppiter</i>	< <i>Iouis pater</i>
ac sg	<i>Iouem</i>	
gen sg	<i>Iouis</i>	
dat sg	<i>Ioui</i>	
abl sg	<i>Ioue</i>	

Els noms de parentiu   *pater* -tris (m): 'pare' /   *mater* -tris (f): 'mare' /   *frater* -tris (m): 'germà'

són parisíl·labs però de tema en consonant:

	sg	pl		sg	pl		sg	pl
nom	<i>pater</i>	<i>patres</i>		<i>mater</i>	<i>matres</i>		<i>frater</i>	<i>fratres</i>
voc	<i>pater</i>	<i>patres</i>		<i>mater</i>	<i>matres</i>		<i>frater</i>	<i>fratres</i>
ac	<i>patrem</i>	<i>patres</i>		<i>matrem</i>	<i>matres</i>		<i>fratrem</i>	<i>fratres</i>
gen	<i>patris</i>	<i>patrum</i>		<i>matris</i>	<i>matrum</i>		<i>fratris</i>	<i>fratrum</i>
dat	<i>patri</i>	<i>patribus</i>		<i>matri</i>	<i>matribus</i>		<i>fratri</i>	<i>fratribus</i>
abl sg	<i>patre</i>	<i>patribus</i>		<i>matre</i>	<i>matribus</i>		<i>fratre</i>	<i>fratribus</i>

Paradigmes

	enemic	núvol	pluja
nom sg	hostis m	nubes f	imber m
voc sg	hostis	nubes	imber
ac sg	hostem	nubem	imbrem
gen sg	hostis	nubis	imbris
dat sg	hosti	nubi	imbri
abl sg	hosti / hoste	nubi / nube	imbri / imbre
nom pl	hostes	nubes	imbres
voc pl	hostes	nubes	imbres
ac pl	hostes	nubes	imbres
gen pl	hostium	nubium	imbrium
dat pl	hostibus	nubibus	imbribus
abl pl	hostibus	nubibus	imbribus

	ciutat	ciutadella	mar
nom sg	urbs f	arx f	mare n
voc sg	urbs	arx	mare
ac sg	urbem	arcem	mare
gen sg	urbis	arcis	maris
dat sg	urbi	arci	mari
abl sg	urbi	arci	mari
nom pl	urbes	arces	maria
voc pl	urbes	arces	maria
ac pl	urbes	arces	maria
gen pl	urbium	arcium	marium
dat pl	urbibus	arcibus	maribus
abl pl	urbibus	arcibus	maribus

- **Els numerals**

Els numerals constitueixen en llatí un sistema de característiques morfològiques pròpies, format per les sèries següents:

• adjectius numerals cardinals:	<i>unus</i> : un	<i>duo</i> : dos	etc.
• adjectius numerals ordinals:	<i>primus</i> : primer	<i>secundus</i> : segon	etc.
• adjectius distributius:	<i>singuli</i> : un a cada un	<i>bini</i> : dos a cadascú	etc.
• adjectius multiplicatius:	<i>simplex</i> : simple	<i>duplex</i> : doble	etc.
• adverbis numerals:	<i>semel</i> : una vegada	<i>bis</i> : dues vegades	etc.

Les xifres romanes

La notació de les quantitats en llatí es feia mitjançant les anomenades xifres romanes.

L'origen d'aquestes xifres es troba en les lletres de l'alfabet grec, fet que no ha de sorprendre perquè des d'antic els pobles han emprat el seu alfabet també per a les notacions de caràcter quantitatiu.

- La unitat es representava amb un traç vertical que lògicament s'associà a la lletra i majúscula, és a dir, I.
- La desena (10) es grafiava mitjançant la lletra grega *khi*: X.
- La meitat de la desena, és a dir, cinc, es representava amb la divisió horitzontal de la mateixa lletra; el símbol resultant(v) s'associà fàcilment a la lletra V de l'alfabet llatí.
- La cinquentena (50) es representava amb la lletra grega *psi* (Ψ), que grafiada amb un traç ràpid s'interpretà com una ela majúscula: L.
- La centena es grafiava amb la lletra grega *theta* (Θ) però la seva forma arrodonida i el fet que el seu nom en llatí, *centum*, comencés amb la velar sorda van provocar la seva substitució per una C.

- Els milers (en llatí *mille, milia*) es representaven amb la lletra grega *phi* (Φ), però, igual que succeí amb la centena, fou substituïda per una ema majúscula: M.
- La meitat de mil, és a dir, cinc-cents, es representava també amb la mateixa lletra grega *phi* però dividida per la meitat en sentit vertical; el símbol resultant s'associà a la lletra D i d'aquí el seu valor.

Observacions sobre la grafia dels numerals

- La tendència del llatí era expressar les quantitats numèriques per un procediment acumulatiu. Així, quatre es grafiava generalment amb quatre pals: IIII; és a dir, reflectint l'addició.

Un altre procediment, menys emprat en la notació numèrica, era grafiar quatre representant-lo segons una resta, és a dir, IV.

- El procediment additiu, però, es podia aplicar a qualsevol xifra, car aquesta es podia repetir les vegades que hom volgués. Per exemple, sis-cents es podia grafiar tant CCCCXC com amb la representació abreviada DC.

La norma que diu que una xifra romana només es pot repetir tres vegades és pròpia del càlcul aritmètic, que, per economia, prefereix la representació abreviada del tipus IV o DC.

Xifres		Cardinals	Ordinals	Distributius	Adverbis
1	I	<i>unus -a -um</i>	<i>primus -a -um</i>	<i>singuli -ae -a</i>	<i>semel</i>
2	II	<i>duo, duae, duo</i>	<i>secundus -a -um</i>	<i>bini -ae -a</i>	<i>bis</i>
3	III	<i>tres, tria</i>	<i>tertius -a -um</i>	<i>terni -ae -a / trini -ae -a</i>	<i>ter</i>
4	IIII / IV	<i>quattuor</i>	<i>quartus -a -um</i>	<i>quaterni -ae -a</i>	<i>quater</i>
5	V	<i>quinque</i>	<i>quintus -a -um</i>	<i>quini -ae -a</i>	<i>quinqües</i>
6	VI	<i>sex</i>	<i>sextus -a -um</i>	<i>seni -ae -a</i>	<i>sexies</i>
7	VII	<i>septem</i>	<i>septimus -a -um</i>	<i>septeni -ae -a</i>	<i>septies</i>
8	VIII	<i>octo</i>	<i>octauus -a -um</i>	<i>octoni -ae -a</i>	<i>octies</i>
9	VIIII / IX	<i>nouem</i>	<i>nonus -a -um</i>	<i>noueni -ae -a</i>	<i>nouies</i>
10	X	<i>decem</i>	<i>decimus -a -um</i>	<i>deni -ae -a</i>	<i>decies</i>

11	XI	<i>undecim</i>	<i>undecimus -a -um</i>	<i>undeni -ae -a</i>	<i>undecies</i>
12	XII	<i>duodecim</i>	<i>duodecimus -a -um</i>	<i>duodeni -ae -a</i>	<i>duodecies</i>
13	XIII	<i>tredecim</i>	<i>tertius decimus -a -um</i>	<i>terni deni -ae -a</i>	<i>ter decies</i>
14	XIII / XIV	<i>quattuordecim</i>	<i>quartus decimus -a -um</i>	<i>quaterni deni -ae -a</i>	<i>quater decies</i>
15	XV	<i>quindecim</i>	<i>quintus decimus -a -um</i>	<i>quini deni -ae -a</i>	<i>quinqües decies</i>
16	XVI	<i>sedecim</i>	<i>sextus decimus -a -um</i>	<i>seni deni -ae -a</i>	<i>sexies decies / sedecies</i>
17	XVII	<i>septendecim</i>	<i>septimus decimus -a -um</i>	<i>septeni deni -ae -a</i>	<i>septies decies</i>
18	XVIII	<i>duodeuiginti</i>	<i>duodeuicesimus -a -um</i>	<i>duodeuiceni -ae -a</i>	<i>octies decies</i>
19	XVIII / XIX	<i>undeuiginti</i>	<i>undeuicesimus -a -um</i>	<i>undeuiceni -ae -a</i>	<i>undeucies / nouies decies</i>
20	XX	<i>uiginti</i>	<i>uicesimus -a -um</i>	<i>uiceni -ae -a</i>	<i>uicies</i>
21	XXI	<i>unus et uiginti / uiginti unus</i>	<i>unus et uicesimus / uicesimus primus -a -um</i>	<i>singuli et uiceni / uiceni singuli -ae -a</i>	<i>semel et uicies / uicies semel</i>
28	XXVIII	<i>duodetriginta</i>	<i>duodetricesimus -a -um</i>	<i>duodetriceni -ae -a</i>	<i>duodetricies</i>
29	XXVIII / XXIX	<i>undetriginta</i>	<i>undetricesimus -a -um</i>	<i>undetriceni -ae -a</i>	<i>undetricies</i>
30	XXX	<i>triginta</i>	<i>tricesimus -a -um</i>	<i>triceni -ae -a</i>	<i>tricies</i>
40	XXXX / XL	<i>quadraginta</i>	<i>quadragesimus -a -um</i>	<i>quadrageni -ae -a</i>	<i>quadragies</i>
50	L	<i>quingüaginta</i>	<i>quingüagesimus -a -um</i>	<i>quingüageni -ae -a</i>	<i>quingüagies</i>
60	LX	<i>sexaginta</i>	<i>sexagesimus -a -um</i>	<i>sexageni -ae -a</i>	<i>sexagies</i>
70	LXX	<i>septuaginta</i>	<i>septuagesimus -a -um</i>	<i>septuageni -ae -a</i>	<i>septuagies</i>
80	LXXX	<i>octoginta</i>	<i>octogesimus -a -um</i>	<i>octogeni -ae -a</i>	<i>octogies</i>
90	LXXX / XC	<i>nonaginta</i>	<i>nonagesimus -a -um</i>	<i>nonageni -ae -a</i>	<i>nonagies</i>
100	C	<i>centum</i>	<i>centesimus -a -um</i>	<i>centeni -ae -a</i>	<i>centies</i>
200	CC	<i>ducenti -ae -a</i>	<i>ducentesimus -a -um</i>	<i>ducenti -ae -a</i>	<i>ducenties</i>
300	CCC	<i>trecenti -ae -a</i>	<i>trecentesimus -a -um</i>	<i>trecenti -ae -a</i>	<i>trecenties</i>
400	CCCC/CD	<i>quadringenti -ae -a</i>	<i>quadringentesimus -a -um</i>	<i>quadringeni -ae -a</i>	<i>quadringenties</i>
500	D / D	<i>quingenti -ae -a</i>	<i>quingentesimus -a -um</i>	<i>quingeni -ae -a</i>	<i>quingenties</i>
600	DC	<i>sescenti -ae -a</i>	<i>sescentesimus -a -um</i>	<i>sescenti -ae -a</i>	<i>sescenties</i>
700	DCC	<i>septingenti -ae -a</i>	<i>septingentesimus -a -um</i>	<i>septingeni -ae -a</i>	<i>septingenties</i>
800	DCCC	<i>octingenti -ae -a</i>	<i>octingentesimus -a -um</i>	<i>octingeni -ae -a</i>	<i>octingenties</i>
900	DCCCC / CM	<i>nongenti -ae -a</i>	<i>nongentesimus -a -um</i>	<i>nongeni -ae -a</i>	<i>nongenties</i>
1.000	M / C I 3	<i>mille</i>	<i>millesimus -a -um</i>	<i>singula milia</i>	<i>milies</i>
2.000	MM / H	<i>duo milia</i>	<i>bis millesimus -a -um</i>	<i>bina milia</i>	<i>bis milies</i>
10.000	CCD3/X	<i>decem milia</i>	<i>decies millesimus -a -um</i>	<i>dena milia</i>	<i>decies milies</i>
100.000	CCCI DDD/ C	<i>centum milia</i>	<i>centies millesimus -a -um</i>	<i>centena milia</i>	<i>centies milies</i>
200.000	CCCID33	<i>ducenta milia</i>	<i>ducenties millesimus -a -um</i>	<i>ducenta milia</i>	<i>ducenties milies</i>
1.000.000	CCCCD333	<i>decies centena milia</i>	<i>decies centies millesimus -a -um</i>	<i>decies centena milia</i>	<i>decies centies milies</i>

Els cardinals

- Els numerals cardinals representen el concepte numèric absolut, és a dir, fan al·lusió als nombres enters.

Poden ser simples o compostos.

Són simples els deu primers, *centum, mille* i *milia*.

La resta són compostos.

- Des del punt de vista de la flexió, els cardinals poden ser declinables o indeclinables.

Són declinables els tres primers, les centenes a partir de dos-cents i els milers.

La resta no es flexiona, és a dir, són formes indeclinables.

Cardinals flexius

- Les tres primeres unitats presenten els paradigmes següents:

	m	f	n		m	f	n		m	f	n
nom	<i>unus</i>	<i>una</i>	<i>unum</i>		<i>duo</i>	<i>duae</i>	<i>duo</i>		<i>tres</i>	<i>tres</i>	<i>tria</i>
ac	<i>unum</i>	<i>unam</i>	<i>unum</i>		<i>duos</i>	<i>duas</i>	<i>duo</i>		<i>tres</i>	<i>tres</i>	<i>tria</i>
gen	<i>unius</i>	<i>unius</i>	<i>unius</i>		<i>duorum</i>	<i>duarum</i>	<i>duorum</i>		<i>trium</i>	<i>trium</i>	<i>trium</i>
dat	<i>uni</i>	<i>uni</i>	<i>uni</i>		<i>duobus</i>	<i>duabus</i>	<i>duobus</i>		<i>tribus</i>	<i>tribus</i>	<i>tribus</i>
abl	<i>uno</i>	<i>una</i>	<i>uno</i>		<i>duobus</i>	<i>duabus</i>	<i>duobus</i>		<i>tribus</i>	<i>tribus</i>	<i>tribus</i>

Aquest numeral es flexionava en singular només, com és lògic.

El genitiu del singular presentava la terminació *...ius* per a masculí, femení i neutre.

El datiu del singular acabava en *...i* per a tots tres gèneres.

En la resta dels casos es declinava com un adjectiu del tipus *...us -a -um*.

Unus -a -um podia presentar una flexió completa quan actuava com a adjectiu pronom indefinit amb el sentit d'“un”.

Aquest cardinal es flexiona en plural només, com és lògic

Es tracta d'una resta d'un antic nombre indoeuropeu que es coneix amb el nom de dual i que es feia servir per a referir-se a parelles.

La característica morfològica d'aquest nombre dual era una *-o-*.

Una altra resta de nombre dual en llatí és l'adjectiu / pronom indefinit *ambo ambae ambo*, que significa ‘ambdós / ambdues’, i es flexiona igual que el numeral *duo*.

L'acusatiu singular masculí d'aquest adjectiu / pronom era originàriament *duo*; la formació *duos* és cronològicament posterior i paral·lela al femení *duas*.

Aquest cardinal es flexiona en plural només, com és lògic,

i com un adjectiu de dues terminacions de tema en *...i* de la tercera declinació.

- Les centenes , tret de *centum*, que és indeclinable, es flexionen com a adjectius de la primera i segona declinacions, òbviament en plural; per exemple, *ducenti ducentae ducenta* (200).
- *Mille* 'mil' és un substantiu neutre indeclinable.
- Per a expressar els milers s'emprava el substantiu neutre *milia* 'miler', de tema en *...i*, que presentava la flexió següent:

	n
nom	<i>milia</i>
ac	<i>milia</i>
gen	<i>milium</i>
dat	<i>milibus</i>
abl	<i>milibus</i>

Cardinals indeclinables

A partir de *quattuor* 'quatre' fins a *centum* 'cent' els cardinals no presenten flexió.

Són numerals simples *quattuor*, *quinque*, *sex*, *septem*, *octo*, *nouem* i *decem*.

Són compostos la resta.

Pel que fa als compostos, cal destacar els aspectes següents:

Els cardinals que van d' *undecim* 'onze' fins a *septendecim* 'disset' són sintètics i presenten com a ordre de composició unitat + desena.

Així, *undecim* és el resultat de la unió entre *un-* i *decem*; en soldar-se els dos elements del compost, el numeral esdevingué esdrúixol i, en conseqüència, l'última síl·laba patí apofonia i esdevingué *i*.

Els nombres *divuit* i *dinou* s'expressen en llatí mitjançant una resta: el nombre *divuit* és *duodeviginti*; el nombre *dinou* és *undeviginti*. Ambdós presenten com a elements comuns la partícula *-de-*, que indica sostracció, i *uiginti*, que és el nom del nombre *vint*. Els primers elements *duo-* i *un-* són les unitats que cal restar a la desena *vint* per a obtenir, respectivament, *divuit* i *dinou*.

Aquest procediment sostractiu s'estén a les dues últimes unitats de cada desena (28, 29, 38, 39, etc.).

Les xifres constituïdes per una desena més una unitat, des de 21 fins a 97, s'expressen de dues maneres:

- nom de la unitat + *et* + nom de la desena (*unus et uiginti* = 21);
- nom de la desena (+ *et*) + nom de la unitat (*uiginti unus* / *uiginti et unus* = 21).

Els noms de les desenes, a partir de trenta, tenen en comú el sufix *-ginta*.

Les xifres constituïdes per centenens, desenes i unitats, des de 101 fins a 997, s'expressen de la manera següent:

- nom de la centena + nom de la desena (+ *et*) + nom de la unitat (*centum uiginti unus / centum uiginti et unus* = 121).

Les xifres constituïdes per milers, centenens, desenes i unitats a partir de 1001 s'expressen de la manera següent:

– *mille* + nom de la centena + nom de la desena (+ *et*) + nom de la unitat (*mille centum uiginti unus / mille centum uiginti et unus* = 1.121).

– unitat + *milia* + nom de la centena + nom de la desena (+ *et*) + nom de la unitat (*duo milia centum uiginti unus / duo milia centum uiginti et unus* = 2.121).

El plural de mille, és a dir, *milia*, és, com s'ha dit, un substantiu declinable.

Quan és determinat per un nom, aquest va en genitiu (partitiu): mil soldats es pot dir *mille milites* ('mil soldats') i també *mille militum* ('un miler de soldats'), però dos mil soldats només es pot dir *duo milia militum* ('dos milers de soldats').

Els ordinals

- Els ordinals són adjectius numerals que determinen el lloc que algú o alguna cosa ocupa en una sèrie o successió.
- Es flexionen de la mateixa manera que els adjectius de tres terminacions del tipus ...us -a -um.

Quan la sèrie presa en consideració és només formada per dos elements, en lloc dels adjectius numerals ordinals s'empra el comparatiu *prior* 'el primer de dos' i l'indefinit alter 'l'altre de dos'.

En les xifres complexes (per exemple, 21è., 121è., etc.) l'ordre dels elements constitutius és el mateix que per als cardinals, i fent servir, lògicament, la sèrie ordinal.

Les xifres ordinals constituïdes per desena més unitat s'expressen mitjançant una resta quan la unitat és la vuitena o la novena; per exemple: 18è. es diu *duodevicesimus*, 19è. es diu *undevicesimus*, 28è. es diu *duodetricesimus*, etc.

Amb els ordinals, s'expressava en llatí la data, l'edat i sovint també la durada d'un període.

Els distributius ³

- S'anomenen distributius els numerals que atribueixen una mateixa quantitat a diferents persones o coses.

Responen, per tant, a la pregunta quants a cadascú?

Es flexionen en plural com un adjectiu de tres terminacions del tipus *...us -a -um*.

Patronus clientibus binos sestertios dedit.

El patró donà dos sestercis a cada client. en què la traducció pretén de recollir la noció distributiva que en llatí expressa el numeral.

Els distributius eren d'ús obligatori amb els substantius que només existien en plural (els anomenats *pluralia tantum*, 'només plurals'); així, per dir dos campaments els romans deien *bina castra* i no *duo castra*.

---

³ En català la sèrie distributiva va ser substituïda ja en llatí per la sèrie cardinal. No obstant això, resta en català un distributiu pròpiament dit en la paraula *sengles* (< *singulos*). També el mot *binari* i paraules del tipus *desena*, *dotzena*, etc. es relacionen etimològicament amb els distributius.

Els multiplicatius

- Expressen el nombre exacte de vegades que un nombre en conté un altre.
- La sèrie dels multiplicatius en llatí és doble:

- Un grup té com a característica el sufix *-plec-* que, unit al lexema, dona lloc a adjectius del tipus *simplex* (< * *sim-plec-s*) , *duplex*, *triplex*, etc., que es declinen com un adjectiu d'una sola terminació i del tipus *...x -cis* (com *felix felicis*).

La sèrie no s'ha conservat sencera. Els més freqüents són *simplex simplicis* 'simple', *duplex duplicis* 'doble', i *triplex triplicis* 'triple'.⁴

- Un altre grup es forma amb la terminació *-plus* que dona lloc a adjectius del tipus *simplus simpla simplum*, flexionats com un adjectiu *de tres terminacions del tipus ...us -a -um*

---

⁴ El mot català *ximple* és resultat de l'evolució del multiplicatiu *simplex*.

El multiplicatiu *duplex* ('doble') és avui dia força emprat en l'àmbit immobiliari per a assenyalar un pis repartit en dues plantes i no dos pisos units, com seria d'esperar si hagués conservat el significat primer.

Això mateix s'esdevé amb *triplex*, tot i que és lògicament menys freqüent.

Tot plegat demostra que la redistribució de les sèries numerals en les llengües romàniques va patir canvis.

Els adverbis numerals

- Serveixen per a expressar quantes vegades es repeteix una acció.
- Lògicament, en tractar-se d'adverbis, són invariables.

S'empren, juntament amb els adjectius distributius, en les multiplicacions:

Si bis bina quot essent didicisset...

Si hagués après quant fan dos per dos...

FLEXIÓ VERBAL

- El pretèrit plusquamperfet d'indicatiu
i el futur perfet
  - de la conjugació regular
  - del verb *sum*

El pretèrit plusquamperfet d'indicatiu pertany, com indica el seu nom (abreujat *plpf IND*), al tema de perfet, de manera que per formar aquest temps s'ha de partir necessàriament del tema de perfet.

El morfema temporal-modal que caracteritza aquest temps (és a dir, l'infix que segueix al tema de perfet i que permet identificar temps i mode) és *-era-*, al qual s'afegeixen les desinències personals comunes a la resta de la flexió verbal: *-m, -s, -t, -mus, -tis, -nt*.

Traducció: *jo havia preparat, tu havies preparat,...*

En el pretèrit plusquamperfet, les formes temàtiques del tipus *amaueram* i *deleueram* (és dir, amb el tema de perfet íntegre, *ama·u-* i *dele·u-*) conviuen amb les atemàtiques del tipus *amaram* i *delegeram* (és dir, amb el tema de perfet i l'infix reduïts, *ama<u-er>am*, i *dele<u-e>ram*).

plpf
IND

1a conjugació	2a conjugació	4a conjugació	3a conjugació	3a conjug mixta	conjug irregular
---------------	---------------	---------------	---------------	-----------------	------------------

1a sg	par <u>aueram</u>	de <u>leueram</u>	dormi <u>ueram</u>	lex <u>eram</u>	rap <u>ueram</u>	f <u>ueram</u>
2a sg	par <u>aueras</u>	de <u>leueras</u>	dormi <u>ueras</u>	lex <u>eras</u>	rap <u>ueras</u>	f <u>ueras</u>
3a sg	par <u>auerat</u>	de <u>leuerat</u>	dormi <u>uerat</u>	lex <u>erat</u>	rap <u>uerat</u>	f <u>erat</u>
1a pl	par <u>aueramus</u>	de <u>leueramus</u>	dormi <u>ueramus</u>	lex <u>eramus</u>	rap <u>ueramus</u>	f <u>ueramus</u>
2a pl	par <u>aueratis</u>	de <u>leueratis</u>	dormi <u>ueratis</u>	lex <u>eratis</u>	rap <u>ueratis</u>	f <u>ueratis</u>
3a pl	Par <u>auerant</u>	de <u>leuerant</u>	dormi <u>uerant</u>	lex <u>erant</u>	rap <u>uerant</u>	f <u>uerant</u>

	^	^	^	^	^	^
para-u-era-m	dele-u-era-m	dormi-u-era-m	lex-era-m	rapu-era-m	fu-era-m	
para-u-era-s	dele-u-era-s	dormi-u-era-s	lex-era-s	rapu-era-s	fu-era-s	
para-u-era-t	dele-u-era-t	dormi-u-era-t	lex-era-t	rapu-era-t	fu-era-t	
para-u-era-mus	dele-u-era-mus	dormi-u-era-mus	lex-era-mus	rapu-era-mus	fu-era-mus	
para-u-era-tis	dele-u-era-tis	dormi-u-era-tis	lex-era-tis	rapu-era-tis	fu-era-tis	
para-u-era-nt	dele-u-era-nt	dormi-u-era-nt	lex-era-nt	rapu-era-nt	fu-era-nt	

El **futur perfet**, com indica també el seu nom (abreujat *fut pf*), pertany igualment al tema de perfet, com el pretèrit plusquamperfet d'indicatiu, de manera que per formar aquest temps també s'ha de partir necessàriament del tema de perfet.

El morfema temporal-modal que caracteritza aquest temps és *-er-*, al qual s'afegeix una *-i-* excepte en la primera persona del singular, i a continuació les desinències personals, que en la primera persona del singular és *-o*.

Traducció: *jo hauré preparat, tu hauràs preparat,...*

fut pf

1a conjugació	2a conjugació	4a conjugació	3a conjugació	3a conjug mixta	conjug irregular
---------------	---------------	---------------	---------------	-----------------	------------------

1a sg	par <u>auero</u>	de <u>leuero</u>	dormi <u>uero</u>	lex <u>ero</u>	rap <u>uero</u>	<u>fuero</u>
2a sg	par <u>aueris</u>	de <u>leueris</u>	dormi <u>ueris</u>	lex <u>eris</u>	rap <u>ueros</u>	<u>ueris</u>
3a sg	par <u>auerit</u>	de <u>leuerit</u>	dormi <u>uerit</u>	lex <u>erit</u>	rap <u>uerot</u>	<u>uerit</u>
1a pl	par <u>auerimus</u>	de <u>leuerimus</u>	dormi <u>uerimus</u>	lex <u>erimus</u>	rap <u>ueromus</u>	<u>uerimus</u>
2a pl	par <u>aueritis</u>	de <u>leueritis</u>	dormi <u>ueritis</u>	lex <u>eritis</u>	rap <u>uerotis</u>	<u>ueritis</u>
3a pl	par <u>auerint</u>	de <u>leuerint</u>	dormi <u>uerint</u>	lex <u>erint</u>	rap <u>uerint</u>	<u>uerint</u>

	^	^	^	^	^	^
	para-u-er---o	dele-u-er---o	dormi-u-era-m	lex-era-m	rapu-era-m	fu-era-m
	para-u-er-i-s	dele-u-er-i-s	dormi-u-er-i-s	lex-er-i-s	rapu-er-i-s	fu-er-i-s
	para-u-er-i-t	dele-u-er-i-t	dormi-u-er-i-t	lex-er-i-t	rapu-er-i-t	fu-er-i-t
	para-u-er-i-mus	dele-u-er-i-mus	dormi-u-er-i-mus	lex-er-i-mus	rapu-er-i-mus	fu-er-i-mus
	para-u-er-i-tis	dele-u-er-i-tis	dormi-u-er-i-tis	lex-er-i-tis	rapu-er-i-tis	fu-er-i-tis
	para-u-er-i-nt	dele-u-er-i-nt	dormi-u-er-i-nt	lex-er-i-nt	rapu-er-i-nt	fu-er-i-nt

SINTAXI

- **Les oracions d'infinitiu**

L'infinitiu participa d'una doble naturalesa nominal i verbal (per això sol ser descrit per les gramàtiques com una forma nominal del verb), ja que, d'una banda, pot resultar equipable a un substantiu (considerat de número singular i de gènere neutre), i, d'una altra banda, no deixa per això de ser una forma verbal que, com a tal pot constituir el nucli verbal d'una oració, l'anomenada oració d'infinitiu, que sempre és una oració subordinada substantiva -o completiva- i a compleix la funció de subjecte o de complement directe respecte del verb de l'oració principal (o, menys sovint, les d'atribut o aposició).

Les oracions subordinades substantives o completives

són així anomenades perquè a compleixen les mateixes funcions que podria acomplir un substantiu ,

de manera que podrien substitudes per un substantiu –o un pronom (en definitiva, un sintagma nominal)–,

i perquè completen el significat de la proposició de la qual depenen,

de manera que si hom les eliminés aquesta podria quedar desprovista de sentit:

El mestre volia [que li responguessin].

El mestre volia la seva resposta. / El mestre volia això.

Els altres dos tipus d'oracions subordinades són les oracions subordinades adjectives o de relatiu [que hom veurà en el Lliurament 5]

i les oracions subordinades adverbials o circumstancials [que hom veurà en Llatí II bloc 2].

Les oracions subordinades adjectives o de relatiu

s'anomenen així perquè compleixen les mateixes funcions que podria acomplir un adjectiu,

de manera que podrien substituir-se per un adjectiu,

i perquè són introduïdes per un pronom o per un adverbi relatiu.

El mestre volia una resposta [que trigava massa].

El mestre volia una resposta impossible.

Les oracions subordinades adverbials o circumstancials, [Llatí II bloc 2]

són anomenades així perquè compleixen les mateixes funcions que podria acomplir un adverbi,

de manera que podrien substituir-se per un adverbi,

i perquè expressen una circumstància (de temps, causa, finalitat...)

El mestre volia una resposta [tan aviat com poguessin donar-la].

El mestre volia una resposta immediatament.

Exemples:

Oracions subordinades substantives (o completives) d'infinitiu

(en les quals predomina la naturalesa substantiva de l'infinitiu,

que podria ser substituït pel substantiu adient o per un pronom demostratiu com ara *això*,

la qual cosa resulta a més un bon recurs per decidir quina funció sintàctica acompanya l'oració d'infinitiu):

amb funció de subjecte del verb copulatiu <i>sum</i>	<i>[Amare] humanum est.</i> Estimar és humà. Això és humà.	<i>[Sine spe amare] humanum est.</i> Estimar sense esperança és humà.
amb funció de subjecte d'un verb impersonal	<i>Nobis conuenit [fugire].</i> Ens convé fugir. Ens convé la fugida.	<i>Nobis conuenit [iam fugire].</i> Ens convé fugir ja.
amb funció de subjecte d'una expressió impersonal	<i>Necesse est oboedire.</i> És necessari / cal obeïr. Això és necessari.	<i>Necessae domio oboedire.</i> És necessari / cal obeïr a l'amo.
amb funció de CD d'un verb que ha de ser transitiu	<i>[Vincere] scis, Hannibal.</i> Saps vèncer, Hannibal. Saps això, Hannibal	<i>[Romanos vincere] scis, Hannibal.</i> Saps vèncer els romans, Hannibal.
amb funció d'ATR (el verb de l'OR PR ha de ser el verb copulatiu)	<i>Hoc est [amare] !</i> Això és estimar. Això és amor.	<i>Hoc est [honeste amare] !</i> Això és estimar amb honestedat!
amb funció d'APOS, referida a un substantiu	<i>Unam rem cupio: [scire].</i> Una sola cosa desitjo: saber. Una sola cosa desitjo: el coneixement.	<i>Unam rem hoc cupio: [omnia scire].</i> Una sola cosa desitjo: saber-ho tot.
amb funció d'APOS, referida a un pronom	<i>Tantum illud cupiebat: [scire].</i> Tan sols allò desitjava: saber. Tan sols allò desitjava: el coneixement.	<i>Tantum illud cupiebat: [multa scire].</i> Tan sols allò desitjava: saber moltes coses.

Oracions subordinades substantives (o completives) d'infinitiu

en les quals predomina la naturalesa verbal de l'infinitiu,

de manera que aquest pot tenir el seu propi subjecte, que s'expressa en acusatiu (no en nominatiu)

SUBJecte	d'expressions impersonals, com <i>notum est</i> <i>necesse est</i> ...	<i>Notum est [Romulus Romam condidisse].</i> És conegut que Ròmul va fundar Roma. <i>Necesse est [Romulus Romam condere].</i> És necessari que Ròmul fundi Roma.
CD	de verbs amb el significat de <i>dir, respondre, pensar, creure, ...</i>	<i>Historici narrant [Romulum Romam condidisse].</i> Els historiadors narren que Ròmul va fundar Roma.
	de verbs amb el significat de <i>sentir, veure, ...</i>	<i>Omnes audiimus [Romulum Romam condidisse].</i> Tots hem sentit que Ròmul va fundar Roma.
	de verbs amb el significat de <i>alegrar-se, almentar, estar content / trist, ...</i>	<i>Gaudeo [Romulum Romam condidisse].</i> M'alegro que Ròmul fundés Roma.
	de verbs amb el significat de <i>voler, desitjar, manar, ...</i>	<i>Dei uolebant [Romulum Romam condere].</i> Els déus volien que Ròmul fundés Roma.
ATRibut	El verb de l'ORació PRincipal ah de ser el verb copulatiu	<i>[Romulum Romam condere] falsum est.</i> És fals que Ròmul fundés Roma.
APOSició	referida a un substantiu	<i>Omnes ueritatem sciunt, [Romulum Romam condidisse].</i> Tots saben la veritat, que Ròmul va fundar Roma.
	referida a un pronom	<i>Omnes hoc sciunt, [Romulum Romam condidisse].</i> Tots saben això, que que Ròmul va fundar Roma.

- En l'oració subordinada substantiva (o completiva) d'infinitiu, l'infinitiu es present o perfet segons la relació temporal que s'estableixi entre la subordinada i la principal:

Infinitiu present, quan l'acció de l'oració d'infinitiu és contemporània de l'acció de la principal:

Dux dicit [suos milites pugnam uincere].

El general diu que els seus soldats guanyen la batalla.

Dux dicebat [suos milites pugnam uincere].

El general deia que els seus soldats guanyaven la batalla.

Dux dixit [suos milites pugnam uincere].

El general va dir que els seus soldats guanyaven la batalla.

Infinitiu perfet, quan l'acció de l'oració d'infinitiu és anterior a l'acció de la principal:

Dux dicit [suos milites pugnam uicisse].

El general diu que els seus soldats han guanyat la batalla.

Dux dicebat [suos milites pugnam uicisse].

El general deia que els seus soldats havien guanyat la batalla.

Dux dixit [suos milites pugnam uicisse].

El general va dir que els seus soldats havien guanyat la batalla.

- Quan el subjecte de l'oració principal és el mateix que le de l'oració d'infinitiu es diu que aquesta és uan oració d'infinitiu *concertat*.

Dico [pugnam uicisse].

[Jo] Dic que [jo] he guanyat la batalla.

Quan el subjecte de l'oració principal no és el mateix que le de l'oració d'infinitiu es diu que aquesta és uan oració d'infinitiu *no concertat*.

Dico [milites pugnam uicisse].

[Jo] Dic que els soldats han guanyat la batalla.

- Quan el subjecte d'una oració d'infinitiu concertat és una tercera persona singular o plural (és a dir, quan el subjecte de l'oració principal i el de l'oració d'infinitiu són el mateix i aquest subjecte es una tercera persona singular o plural), hom pot trobar en l'oració subordinada el pronom personal reflexiu en acusatiu (que té la mateixa forma en singular i en plural) *se* (o *sese*), per tal que resulti més clar que el subjecte de l'oració d'infinitiu no és una altra persona:

Dux dixit [se pugnam uicisse].

El general va dir que ([ell]) havia guanyat la batalla.